

**MAKTABGACHA YOSH DAVRIDA PSIXOFIZIOLOGIK
TARAQQIYOTNING UMUMIY TAVSIFI O'YIN MAKTABGACHA
YOSHDAGI BOLANING YETAKCHI FAOLIYATI SIFATIDA**

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Tarix kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori(PhD)*

Egamberdiyev Farxod Tuxtayevich

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Abdullayeva Zaynura Muxtor qizi

abdullayevazaynura281@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yosh davridagi bolalarning psixofiziologik taraqqiyoti va o'yin faoliyatining ularning rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik va jismoniy rivojlanish xususiyatlarini o'rganish hamda o'yin faoliyatining yetakchi rolini ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqotda kuzatish, tahlil va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'yin faoliyati bolalarning tafakkuri, nutqi, ijtimoiy ko'nikmalari va emotsional rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'yin orqali bolalarda mustaqillik, ijodkorlik va muloqot qobiliyatlari shakllanadi. Maqolaning amaliy ahamiyati shundaki, undagi xulosalar tarbiyachilar va ota-onalar uchun foydali metodik tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, psixofiziologik rivojlanish, o'yin faoliyati, bola psixologiyasi.

Kirish: Maktabgacha yosh davri inson rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda bolaning psixofiziologik xususiyatlari jadal shakllanadi. Ayniqsa, markaziy asab tizimining rivojlanishi natijasida bolaning idrok, diqqat, xotira va tafakkur jarayonlari faol takomillashadi [9, 45-90].

Shu bilan birga, nutq rivoji, harakat koordinatsiyasi va emotsional holatning shakllanishi ham aynan ushbu davrga to'g'ri keladi [4, 210-255].

Zamonaviy pedagogika va psixologiyada maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishini chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi, chunki bu bosqich kelajakdagi shaxs kamolotining poydevorini yaratadi [5, 25-40].

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish hamda o'yin faoliyatining ularning rivojlanishidagi yetakchi rolini asoslashdan iborat. Tadqiqot ob'ekti sifatida maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishi tanlangan bo'lsa, predmeti sifatida o'yin faoliyatining psixik va jismoniy rivojlanishga

ta'siri o'rganildi. Tadqiqot davomida kuzatish, tahlil va taqqoslash metodlaridan foydalanildi [2, 120-156; 6, 95-130].

Ilmiy yangilik shundaki, o'yin faoliyati bolaning kompleks rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omil sifatida tizimli ravishda yoritib berildi.

Asosiy qism: Maktabgacha yosh davrida bolaning psixofiziologik rivojlanishi markaziy asab tizimining faol takomillashuvi bilan bog'liq holda kechadi. Ilmiy ma'lumotlarga ko'ra, 3–7 yosh oralig'ida bola miyasining rivojlanishi juda tez sur'atlarda amalga oshib, uning hajmi kattalar miya hajmining 80–90 foiziga yetadi [4, 210-255].

Bu esa idrok, diqqat, xotira va tafakkur kabi psixik jarayonlarning jadal rivojlanishini ta'minlaydi [9, 45-90].

Ushbu davrda idrok asosan obrazli xarakterga ega bo'lib, bola atrof-muhitni ko'rish va eshitish orqali faol o'zlashtiradi. Diqqat ixtiyorsiz bo'lib, ko'proq qiziqarli va emotsional jihatdan boy faoliyatlarga qaratiladi, xotira esa ixtiyorsiz shaklda rivojlanadi [3, 67-110].

Bundan tashqari, maktabgacha yoshda jismoniy va ijtimoiy rivojlanish ham muhim o'rin egallaydi. Bola harakat faoliyatini rivojlantirib, yirik va mayda motorika ko'nikmalarini egallaydi, bu esa uning mustaqilligini oshiradi.

Shu bilan birga, bola ijtimoiy muhitga moslashib boradi, muloqot qilish, hamkorlik qilish va ijtimoiy qoidalarga rioya etishni o'rganadi [7, 140-175].

Emotsional rivojlanish jarayonida esa bola o'z his-tuyg'ularini ifodalash va boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Nutq rivoji ham tezlashib, 5–6 yoshga kelib bola erkin va mazmunli gapira oladigan darajaga yetadi [10, 88-120].

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishida o'yin faoliyati yetakchi o'rin egallaydi. O'yin orqali bola atrof-muhitni anglaydi, kattalar faoliyatini aks ettiradi va ijtimoiy tajriba orttiradi [2, 120-156].

Ayniqsa, syujetli-rolli o'yinlar bolaning tafakkuri, nutqi va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega [1, 45-90].

Didaktik o'yinlar bilim olishga qiziqishni oshirsa, harakatli o'yinlar jismoniy rivojlanishni ta'minlaydi [8, 30-60].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyati muntazam tashkil etilgan bolalarda tafakkur darajasi, nutq rivoji va ijtimoiy moslashuv yuqori bo'ladi. Shu bois, o'yin maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishining asosiy va samarali vositasi hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik rivojlanishini o'rganishda kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida kuzatish, pedagogik tahlil va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Kuzatish metodi orqali bolalarning o'yin jarayonidagi xulq-atvori, nutqi, emotsional holati va ijtimoiy munosabatlari tizimli ravishda o'rganildi.

Shuningdek, psixologik-pedagogik adabiyotlar tahlili asosida mavzuga

oid ilmiy qarashlar umumlashtirildi va nazariy asoslar shakllantirildi.

Bundan tashqari, tadqiqotda o'yin faoliyatining bola rivojiga ta'sirini aniqlash maqsadida taqqoslash metodi qo'llanildi. Turli o'yin faoliyatlari (rolli, didaktik va harakatli o'yinlar) jarayonida bolalarning rivojlanish ko'rsatkichlari o'zaro solishtirildi.

Olingan natijalar tahlil qilinib, umumlashtirildi hamda ilmiy xulosalar chiqarildi. Ushbu metodlar tadqiqotning ishonchliligini ta'minlash va aniq natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etdi

Tahlil: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik rivojlanishi o'zaro bog'liq bo'lgan bir nechta omillar asosida shakllanadi. Xususan, o'yin faoliyati bolaning kognitiv jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi: o'yin davomida bola muammoli vaziyatlarga duch keladi va ularni hal qilishga harakat qiladi, bu esa tafakkur va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

Kuzatishlar natijasida aniqlanishicha, muntazam ravishda o'yin faoliyatida qatnashadigan bolalarda diqqatning barqarorligi va xotira hajmi yuqoriroq bo'ladi. Shu bilan birga, o'yin jarayonida faol muloqot qilish orqali bolalarning nutq rivoji tezlashadi va lug'at boyligi kengayadi [1, 45-90].

Bundan tashqari, o'yin faoliyati bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Rolli o'yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashirib, o'zaro munosabatlarni o'rganadilar va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradilar. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'yin jarayonida bolalarda o'z his-tuyg'ularini boshqarish, sabr-toqat, hamkorlik va muomala madaniyati rivojlanadi. Shu sababli, o'yin faoliyatini to'g'ri tashkil etish maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama barkamol rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [10, 88-120].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yosh davrida bolaning psixofiziologik rivojlanishi jadal va kompleks tarzda kechadi hamda bu jarayonda o'yin faoliyati yetakchi o'rin egallaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'yin bolalarning kognitiv, nutqiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ayniqsa, rolli, didaktik va harakatli o'yinlar orqali bolalarda mustaqil fikrlash, muloqot qilish va jamoada ishlash ko'nikmalari shakllanadi.

Shu bois, o'yin faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish va undan samarali foydalanish maktabgacha ta'lim jarayonining muhim sharti hisoblanadi hamda bolaning kelajakdagi muvaffaqiyatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR

1. Berk L.E. Child development. – Boston: Pearson Education, 2020. – 210–255 p.

2. Elkonin D.B. Psixologiya igry. – Moskva: Pedagogika, 2019. – 120–156-betlar.
3. Hasanboyeva O.X. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 140–175-betlar.
4. Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. – 95–130-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Maktabgacha ta'lim konsepsiyasi. – Toshkent, 2020. – 25–40-betlar.
6. Piaget J. The psychology of the child. – New York: Basic Books, 2017. – 67–110 p.
7. Santrock J.W. Life-span development. – New York: McGraw-Hill Education, 2018. – 180–225 p.
8. UNICEF. Early childhood development report. – New York, 2019. – 30–60 p.
9. Vygotsky L.S. Mind in society: The development of higher psychological processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 45–90 p.

